

СТАНОВИЩЕ

Относно оценка на научната продукция на доц. дсн. Албена Илиева Накова – единствен участник в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Изследване на общественото мнение за съвременната идентичност на българските граждани и бежанците), за нуждите на секция „ЦЕСИ“ (Държавен вестник , бр. 105 от 13.12.2024 г.)

От проф. д-р Николай Кирилов Михайлов – СУ „Св. Кл. Охридски“ – член на НЖ със Заповед № РД-09 – 42.1/05.02.2025 г. на директора на ИФС-БАН проф. дсн. Е. Ченгелова

1. Обща характеристика на участниците в конкурса.

В обявения конкурс участва единствен кандидат – доц. дсн. Албена Илиева Накова. Съгласно представената от кандидата справка за изпълнението на минималните национални изисквания по чл. 26 от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), тя изцяло отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, както и на допълнителните изисквания на ИФС- БАН. Публикациите, с които уважаемата колега участва в конкурса (публикациите са след избора за доцент през 2012 г.), включват две монографии, както и 15 статии на български, руски и английски езици, публикувани в престижни академични издания с научно рецензиране. Мога да заявя, че всички те като тематика и проблематика плътно следват предмета на обявения конкурс и в този смисъл са напълно релевантни като научно-изследователски доказателства по него. Заедно с това те очертават профила на утвърден и задълбочен изследовател в областта на такива ключови и актуални понятия за социологията и социалното знание като национална идентичност, обществено мнение, етнически и социални модели, обществени нагласи и много други, които са изцяло в полето на обявения конкурс. Допълнителна научна тежест на представените доказателства придава справката за цитиранията, която кандидатката представя. Освен, че точките значително надвишават минимално необходимите, те посочват, че доц. Накова е търсена като автор, ясно „видима“ научно и като авторитет в общността на изследователите, които се често се позовават на резултатите от нейните изследвания и анализи. Същото, но в още по –голям мащаб, мога да отбележа за дейността на колегата по отношение на проектна дейност (раздел Е на таблицата), в която тя многократно е предпочитана не само като участник, но и като ръководител на национални и международни проекти и закономерно многократно надхвърля необходимия минимум от точки за академичната длъжност („професор“), към която се стреми.

2. Оценка на основните приноси и цялостната научна продукция на кандидата.

Общият преглед на цялостната научна, публикационна, изследователска и експертна дейност на доц. Накова показва образа на един не само утвърден, но и водещ автор и изследовател в избраните от нея области на реализация. Кандидатът доказва висока публикационна активност във всички важни области на социалните и социологически изследвания, особено на онези, свързани с полето, в което в обявен академичния конкурс. Публикациите са на български и чужди езици, самостоятелно и в съавторство и представят кандидата като ерудиран и отдаден учен и оригинален изследовател. Същото може да се каже за участията на доц. Накова в престижни научни форуми и конференции, национални и международни, у нас и в чужбина, с пленарни и секционни доклади. Всички те са описани подробно в предоставените материали – впечатляващо научно присъствие в академичната комуникация на резултати от изследвания, оригинални идеи и безспорна международна репутация.

В обявения конкурс колегата е представила две монографии. Основната монография, представена за хабилитация за длъжността „професор“ е озаглавена *Общественото мнение за бежанците в България (2013-2020 г.)*. (Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, София, 2024). Прави чудесно впечатление пълното съвпадение на избраното поле за изследване с темата на обявения конкурс. Монографията представя успешно колебанията в оценките на общественото мнение в България за бежанците от войната в Сирия и от съседните на нея държави от региона на Близкия изток и Северна Африка. Основните изследователски вектори в нея са изградени въз основа на проучвания, проведени в периода 2013-2020 г. Доц. Накова анализира общественото мнение за бежанците в четири основни измерения – когнитивен, емоционален, оценъчен и поведенчески. Тези измерения намират израз в три социалнопсихологически реконструкции, чрез които общественото мнение се проявява в социалната реалност: образа (представата) за бежанеца, нагласите към бежанците и дистанциите спрямо бежанците. Един основен изследователски замисъл на доц. Накова в тази монография е да представи изборът на българските граждани в съвременната ситуация на социален, религиозен, етнически и културен плурализъм днес, в която е поставено и българското общество. Особено в условията на модерна национална държава, каквато е и България¹.

¹ В научен план да си припомним, че вътрешната миграция от европейски страни членки се посочва като една от основните причини гласоподавателите да гласуват за напускане на ЕС на референдума във Великобритания през 2016 г., който доведе до така наречения „Брекзит“ (Anne-Marie Jeannet, Internal migration and public opinion about the European Union: a time series cross-sectional study, 2020)

Колегата разграничава успешно две основни форми на „различност“ и „чуждост“ – веднъж, когато „другият“ е „друг, но свой“ (предвид многоетническият характер на българското общество) и втори път, когато „другият“ е „друг, но чужд“ (предвид макар и не големия, но все пак увеличаващ се брой чужденци, които се установяват в България – мигранти, бежанци и т.н.). Концептуализирането на основните изследователски понятия е направено с много богата библиографска база и въз основа на влиятелни и доказани автори. Конкретното представително за населеното място изследване, върху което се основават емпиричните доказателства на цялостния научен замисъл на труда, е проведено във Ветово - малък град в България със смесено в етнически план население. Допълнително по метода case study е събран и анализиран важен емпиричен материал в още два града в България – гр. Ямбол и гр. Гоце Делчев. Изследванията са проведени с изключително добро познаване на емпиричните методи, с отлично подбрана методология и с демонстриране на висока изследователска ерудиция от страна на доц. Накова, което води до достоверно концептуализиране на натрупания емпиричен материал. Един от основните изводи на изследвателя е, че образът на бежанците у нас запазва своя двойствен характер в когнитивен и в оценъчно-емоционален аспект. Друга основна тенденция в развитието на образа на бежанците в общественото съзнание в допълнение към неговото нарастващо когнитивно обогатяване и диференциране е придобиването на все по-силно изразен неутрално-негативен характер според резултатите от изследванията, което според доц. Накова посочва липса на ксенофобия в отношението към бежанците от страна на нашите сънародници към „другите“, въпреки, че социалните дистанции в различните им когнитивни и поведенчески измерения остават високи. Успешно и приносно е посочена позитивната роля и значение на непосредствения контакт и общуването с бежанците и вследствие на това на тяхното опознаване като основа за формиране на толерантен модел на отношение към тях и скъсяване на социалните дистанции.

Изграждането на национално съзнание, което включва разграничение на „свой“ и „чужди“ без съмнение е социологически процес. Особено в условията на различни видове многообразие, което се проявява в днешните условия на сравнително ограничени ресурси – културни, икономически, политически, образователни, човешки и др. И този процес има актуална и според мен непрекъсната нужда от конкретни изследвания с помощта на социологическия метод. В това е безспорният и ключов принос на реабилитационния труд на доц. д-р. Накова. Отношението към чужденеца, мигранта, бежанеца съдържа

„едновременно близост и далекост“ (Зимел, „Чужденецът“) и следователно в най-близките (лични) отношения се „промъква една степен на чуждост“ (пак там). Това означава, че анализът на подобни отношения може да се извърши главно с метода на социологията, с конкретни методологически подходи на изследване на общественото мнение и разработване на достоверна концепция, основана на данни и социални факти, с подходящи методи, която да даде ясна представа за тенденциите на развитие на този важен проблем. Задача, с която доц. Накова се е справила успешно и която доказва в най-висока степен натрупани от нея знания и изследователски умения, релевантни на академичната позиция, към която се стреми.

Втората монография, която колегата е представила за конкурса (*Хибридни идентичности. Съвременно състояние и етнически модели в България, БАН, 2024г.*) анализира съвременната идентичност на българските граждани като хибридна колективна идентичност, съчетаваща елементи на национална, наднационална (европейска и глобална), етническа и локална идентичност. Изследването отново следва основните научни интереси на кандидата и очертава модели на формиране на етническа и национална идентичност при всеки от трите етноса, към които е насочено нейното проучвателско усилие – българският, турският и ромският етноси. Според доц. Накова тези модели обуславят и обясняват спецификата на съществуващия днес общ модел на колективна идентификация. Проблемът за идентичността е един от най-сложните в социалното хуманитарно знание. Известна е философската теза на Дерек Парфит, изложена отчасти и в преведената му на български език статия, която предлага един различен вариант относно значението на нормативната рационалност (основно моралните норми) и някои психологически колебания при определяне идентичността². Тематичният фокус на изследването на доц. Накова е насочен към определяне и изследване на *колективната идентичност* на съвременните български граждани, която се разгръщаща по социалната ос национална–наднационална–етническа–локална. Без съмнение сложна, актуална и амбициозна научна и изследователска задача, за която доц. Накова има доказани компетентности. Основната научна постановка на колегата е, че идентичността е социален конструкт, определяща се от характера на взаимодействието с „другите“ и променяща се във времето. Като социална конструкция идентичността е резултат на връзките, сплотяващи една общност. Въпросите на хибридната идентичност са важни за

² Парфит се занимава основно и главно с личностната идентичност, но приема и някои по-общи принципи за трудностите пред (само)определянето на идентичността. *Философията в Оксфорд днес*, „Защо идентичността не е толкова важна?“, УИ, 1996

съвременните общества, ето защо на тях са посветени редица изследвания в социален и културен план, цитирани и разгледани от доц. Накова. Данните, върху които авторът изгражда анализите си в своя труд, представляват резултати от няколко проведени социологически изследвания, в които тя има лично и пълноценно участие. Един от основните и значими изводи на цялостното изследване е, че идентичността на българския етнос се отличава с трикомпонентен състав (национална, наднационална и локална идентичност) за разлика от четирикомпонентната структура на идентичността на съвременните български граждани (като съвременна нация). Изследването на доц. Накова носи и сериозен морален акцент, свързан с такива важни за съвременното общество понятия като ксенофобия, толерантност, приемане на Другия, които имат дълбоки корени в българската национална култура и които характеризират българското общество. Прозират и отношения и морални чувства като страх, ненавист и др. Но заедно с това и стремежа на нашето общество към добросъседски отношения и мирно съвместно съжителство, за което има редица примери в българската история. Въз основа на изключително подробни изследвания, подплатени с анализ на впечатляващо количество самостоятелно събрани данни на модела на колективна идентичност, доц. Накова стига до концептуален извод за социалния характер на формиране на представите за нейния характер сред българските граждани – т.е. възпитание, социална среда, култура на разнообразието, свобода на изразяването и др. Изследователят установява един социален факт - когато бежанците са неприемани от българските граждани, това не е заради принадлежността им към определен етнос или религия. По скоро това е следствие от липсата на определени социални умения и качества като владеене на език или на желание той да бъде усвоен, професионални умения, подходящо образование и други социални фактори, които определят невъзможността им за успешна интеграция в българското общество.

С оглед на обема на едно становище няма да се спирам подробно върху представените статии от страна на кандидата. Само ще отбележа, че те доказват безусловно много високите равнища на осведоменост и знания на кандидатката в полето на обявения конкурс, достоверното обяснение на демонстрираните от българските граждани дистанции и безразличие към бежанците чрез доказаното твърдение за липсата на познаване и разбиране на чуждата култура и начин живот, спецификата на националните политики по отношение на миграцията и други. Много силно впечатление прави умелният подбор на методологичен апарат за целите на всяко изследване. Доц. Накова много удачно

включва в обръщение мащабен доказателствен материал, базиращ се на множество емпирични изследвания, осъществени с личното ѝ участие и принос. Така тя не само разширява и обогатява значително съществуващото научно знание в областта, достига до нови значими изследователски обобщения, но и допринася за увеличаване на емпиричния информационен масив от данни на българската социология изобщо.

3. Лични впечатления.

Тъй като познавам доц. Накова като автор, изследовател, експерт мога да споделя и някои лични впечатления в това отношение. Колегата винаги е демонстрирала най-висока степен на компетентност във всички научни и изследователски ангажименти, в които в участвала. Тя умело съчетава научна и изследователска дейност с организационна, административна и професионална. Бих я определил в научно-изследователски смисъл като колега с почти безкрайна енергия, което и дава възможност успешно да изследва, да създава авторско съдържание, да участва в конференции и форуми и заедно с това да изпълнява всички останали задачи като администратор, професионално ангажиран със специфични дейности. Без да имам съвместни публикации с доц. Накова, искам да споделя личните си впечатления от работата ми с нея като един много ерудиран колега, с обширни знания в областта на социологическото знание и като човек с безспорен авторитет сред общността на учените далеч не само в ИФС.

4. Заключение

Всички предложени материали и доказателства от страна на доц. Накова отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и на специфичните изисквания на ИФС – БАН. Ето защо убедено оценявам високо и изцяло положително кандидатурата на уважания колега. **Гласувам еднозначно положително за кандидатурата на доц. д-н Албена Илиева Накова за заемане на академичната длъжност „професор” в ИФС – БАН в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Изследване на общественото мнение за съвременната идентичност на българските граждани и бежанците).**

Член на Научното жури

Проф. д-р Николай Михайлов

05.03.2025